

Tieto analyttisen filosofian ytimessä

Lammenranta, Markus (2022). *Johdatus tietoonoppiin*. Gaudeamus. 317 sivua.

JOHDATUS TIETO-OPPIIN on hiljattain eläköityneen Helsingin yliopiston yliopistonlehtorin, dosentti Markus Lammenrannan tiivistys urastaan tietoteoriasta vastaavana opettajana. Teos on enemmän kuin oppikirja: se on yleiskatsaus analyttisen tietoonopin keskeisiin ongelmiin, paradokseihin ja yrityksiin ratkaista niitä. Lammenranta välttää antamasta yhtä ratkaisua eikä edes väitä minkään ratkaisun olevan lopullinen. Kirja on opas ihmetteilyyn, filosofiseen ajatteluun.

Nuorena tutkijana Lammenranta kirjoitti tietoonopin suomenkielisen tyhjentyvän johdanto-teen, kunnianhimoisesti nimetyn *Tietoteorian* (1993). On yllättävää, että hän on nyt onnistunut luomaan vielä tyhjentyvämmän opuksen. Teos käsittelee analyttistä tietoonoppia.

ANALYTTISEN TRADITION PAINO

Analyttinen filosofia oli erityisen vaikutusvaltainen traditio anglo-amerikkalaisissa maissa ja Pohjoismaissa 1900-luvulla. Suomessa varsinkin Helsingin yliopisto on ollut analyttisen perinteen tyysijä. Sitä määrittää pyrkimys filosofisten kysymysten ja ilmiöiden purkamiseen logiikan, semantiikan ja ajatuskokeiden avulla ratkaistaviksi

ongelmiksi. Haasteistaan ja monimuotoisuudestaan huolimatta analyttinen traditio muodostaa yhden ihmiskunnan suurista älyllisistä saavutuksista. Se pyrkii ennen muuta poistamaan sanattoman mystiikan filosofiasta – niin pitkälle kuin mahdollista.

Tietoonopin ytimessä on kysymys siitä, miten tieto on mahdollista. Tieto analysoidaan filosofiassa tyypillisesti antiikin filosofia Platonian seuraten todeksi, oikeutetuksi uskomukseksi. Kutakin palaa tarkastellaan omana ongelmana: Mitä on totuus? Mitä on oikeutus? Mitä on uskomus? Analyttinen tietoonoppi keskittyy erityisesti niin sanottuun karteesisen ongelmaan siitä, miten tietävä subjekti – ihmismieli – voi muodostaa toden, oikeutetun uskomuksen itsensä ulkopuolisesta maailmasta. Kyseessä on länsimaisen filosofian pakkomielle-teen omainen aihe sitten René Descartes'n (1596–1650) esitettyä ajatuskokeen pahasta demonista, joka tuottaa mielelle täsmälleen samat havainnot kuin tämä saisi todellisesta maailmasta. Nykylukijalle tämä lienee tutumpi *Matrix*-elokuvasarjana.

PEDAGOGIN OTTEELLA

Johdatus tietoonoppiin muodostuu 12 luvusta. Aluksi esitellään tietoon-

opin peruskäsitteet ja keskeiset ongelmat sekä kaksi klassisen aseman saavuttanutta ratkaisumallia, fundamentalismi ja koherentismi, haasteineen. Analyttisen tietoon-teorian syvän ongelman muodostaa se, että jotta jokin yksittäinen tieto olisi tietoa, se näyttää edellyttävän äärettömän toinen toisensa perustelevan tiedon ketjun. Fundamentalismi esittää, että joi-takin asioita voimme tietää ilman muita perusteita, kun koherentismin mukaan kaikki tietämämme kannattelee yhdessä jokaista yksittäistä tietoa. Kumpikaan ratkaisu ei ole omista syistään aivan tyydyttävä.

Kirjassa siirrytäänkin näistä luontevasti tuoreempiin ongelmien ratkaisuuhdotuksiin, joita ovat esimerkiksi naturalistinen tietoteoria, tiedollisiin hyveisiin nojaava tietoteoria sekä tietoon-teen teoria. Lopulta syvennyttään tietoonopilliseen karteesisen skeptisismiin ja erilaisiin tiedon lähteisiin, kuten muistiin, havaintoon, todistukseen ja uskoon.

ANALYYTTINEN TRADITIO ON YKSI IHMISKUNNAN SUURISTA ÄYLLISIÄ SAAVUTUKSIA.

Teos etenee jouhevasti, eikä lukijalta edellytetä ennakkotietoja. Uudet asiat nousevat luontevasti täydentämään aiempia, mikä kuvastaa tekijän pitkää pedagogista kokemusta.

TIETO TULEE ENSIN

Itselleni kiinnostavin osuus teoksessa oli elävän legendan, brittifilosofi Timothy Williamsonin (1955–) tieto ensin -teorian esittely. Yhdenkään 2000-luvulla filosofiaa opiskelleen on ollut mahdollon estää hänen ajatuksiansa epämääräisyydestä, metafysiikasta, metafilosofiasta imeytymästä edes esitietoisuuteen. En ollut kuitenkaan perehtynyt Williamsonin tieto-opillisiin ajatuksiin lähemmin. Hän esittää, että tietoa ei tule analysoida todeksi, oikeuteksi uskumukseksi, vaan tilanne on käännettävä pääläelleen: tieto tulee ensin. Tietäminen on perustava toiminto, jolla voidaan analysoida sitä, millä tavoin uskomus on pyrkimystä tietoon. Oikeutus on siinä, että subjekti tietää asian.

Ennen muuta Ludwig Wittgensteinilta ja John Deweyltä vaikutteita saaneena ajattelijana olen taipuvainen epäilemään analyyttisen tieto-opin lähtökohtia. Olisiko ongelma itse asiassa asetelmasa, jossa tiedosta tehdään mielen atribuutti, ominaisuus? Eikö ole luontevampaa sanoa, että joku ih-

minen tietää jotain kuin että jokin mieli tietää jotain? Toisaalta miksi yksilönkään tarvitsee olla tietävä subjekti, eikö tieto luontevammin ole jotain jaettua, yhteisöllistä, opittua, opittavaa, opetettavaa? Jotain, millä ihmisyyhteisö sopeutuu ympäristöönsä.

Analyyttinen tieto-oppi kysyy, miten kukkakedolla avaruuspukuun pukeutunut henkilö voi muodostaa tietoa ruusun tuoksusta. Toivottavaa olisikin, että Lammenrannan erinomaisen teoksen rinnalle saataisiin monia uusia opuksia, kuten Dewey ja pragmatistinen tietoteoria, feministinen tietoteoria, kriittinen tietoteoria.

OMAN AJATTELUN TREENAAMISEEN

Kun 2000-luvun alussa suoritin Lammenrannan tieto-opin johdantokurssin, istuin aina eturivissä ja käsi pystyssä. Kirjan lukeminen muistutti minua siitä, miten paljon hänen luentonsa ovat muokanneet omaa ajatteluani ja uraani. Kirjasta paistaa tekijän humaani, huumorintajuinen pyrrhonistinen skeptisismi ja haluttomuus ottaa mitään ennalta.

Johdatus tieto-oppiin sopii kenelle vain oman ajattelun treenaamiseen. Se tarjoaa monia lähtökohtia filosofian opettamiseen aikuiskoulutuksessa. Teos vaatii lukijalta omistautumista, sillä siinä

esitetyt ideat, ajattelumallit ja ongelmat ovat kaikkea muuta kuin itsestään selviä. Kirja paljastaa analyyttisen filosofian keskeisen paradoksin: pyrkimys selkeyteen ja loogisuuteen tuo vain entistä paremmin näkyville syvien filosofisten kysymysten hiljaiseksi vetävän luonteen. Samalla se kertoo, että hiljainen hämmennys ei ole päätepiste vaan aina uuden tutkimuksen lähtökohta.

SEVERI HÄMÄRI

FM, tohtorikoulutettava
(käytännöllinen filosofia)
Helsingin yliopisto

puheenjohtaja ja puhetaidon
opettaja
Kriittinen korkeakoulu

<https://orcid.org/0000-0003-3969-1403>

LÄHTEET

Lammenranta, M. (1993). *Tietoteoria*. Helsinki: Gaudeamus.